

Metod- och tankefel i barnavårdsutredningar

Bo Edvardsson
Örebro universitet
Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete
2009

Vilka utredningar?

Barnavårdsutredningar kan indelas i de som leder till frivilliga placeringar eller inte gör det genom socialnämnden, och de utredningar som inges till domstol av socialnämnden i samband med att fråga om tvångsomhändertagande avgörs i länsrätt eller kammarrätt. Jag kommer här att främst kommentera de utredningar som förekommer vid tvångsomhändertaganden och som jag har sett, i några hundra exemplar under årens lopp sedan 1970-talet och till nu. En grundläggande utgångspunkt för mig är att barns bästa kräver att utredningar görs och skrivs på sakligt sätt. Den som hävdar något annat bör förete bevisning.

Vad är en utredning?

En utredning måste utmärkas av tydlighet och logik. Den skall leda till efterfrågad kunskap. Det måste framgå hur utredaren tänkte och sättet att tänka måste uppfylla krav på logik och saklighet. Övertalningsdokument och klippkollage av uppgifter är inte utredningar. Att en utredare inom offentlig förvaltning skall "*iakttä saklighet och opartiskhet*" föreskrivs i svensk grundlag, Regeringsformen 1 kap 9§.

Centrala begrepp och metodfel

Låt oss se på några centrala och nödvändiga, och logiskt styrande begrepp i samband med utredningsarbete, vilka här skrivs med stora bokstäver.

KUNSKAPSBEHOV

Det måste finnas något viktigt som den utredande organisationen inte vet och som det behövs kunskap om. Om man vet det som behövs, så finns inget kunskapsbehov och ingen anledning att utreda. Det kan bli frågan om obefogad utredning. Uppgifter som inte är relevanta för en myndighets bedömning har utredare inte rätt att vare sig efterfråga eller notera. Onödiga uppgifter får inte föras in i utredningstexter. Enbart fantasi eller som det ibland heter "misstanke" kan inte föranleda en utredning, vilket en del tror. Det krävs rimligt säkerställd kännedom om något som kan innebära att ett barn far illa för att göra en anmälan och inledande av utredning. Exempelvis är det populära argumentet "*oro*" för hur Kalle har det ingen saklig grund för vare sig anmälan eller utredning. Det krävs någon eller några sakomständigheter, t.ex. att "*Kalle bråkar mycket med kamrater i skolan*". En sådan uppgift kan inte utan vidare bedömas som ett faktum, då det av någon anledning kan vara en felaktig uppgift eller en missuppfattning eller omtolkning av vad som faktiskt hänt/händer. Detta är för övrigt ett problem som skolan själv med sin mer ingående kännedom om saken borde kunna hantera. Att anmäla till socialtjänsten kan vara ett sätt att slippa undan att själv göra något eller ett sätt att hantera en konflikt med någon, t.ex. när skolan i en konflikt med en förälder som påtalar missförhållanden som motaktion anmäler "*oro*" kring barnet till socialtjänsten. Att utreda är i många fall inte heller nödvändigt. Det kan gå bra att lösa problem direkt utan utredning, t.ex. genom något eller några samtal eller annan lämplig åtgärd.

FRÅGESTÄLLNING/AR/

Utifrån kunskapsbehov kan en eller flera frågeställningar formuleras. Exempelvis: ”*Vad mer precis är det som händer i skolan?*”

Dessa frågeställningar måste uttalas/skrivas tydligt och skall logiskt styra utredningsarbetet. Inom socialtjänstens barnavårdsutredningar saknas nästan alltid frågeställningar, vilket innebär att de inte fokuseras på att besvara de logiskt styrande frågeställningarna utan blir till klippkollage av uppgifter som skrivs in som det verkar ofta därför att man råkat få tag i uppgifterna. Ett dolt skäl till att frågeställningar inte skrivs in är att då skulle utredaren bli tvungen att låta dem logiskt styra utredningsarbetet.

I stället används ofta manipulering av texten utifrån ett i texten dolt syfte (att kunna få fram argument för omhändertagande och undanhålla motargument) som metod.

Utredare samlar åtminstone i en del fall ihop eller om så krävs fabricerar så mycket fel och brister kring en familj som möjligt. Utredningarna utformas inte som utredningar utan som övertalningsdokument gentemot socialnämnd och domstol, så den skall fatta vad utredaren tycker är rätt beslut, men då ofta på ett skevt och icke rimligt säkerställt underlag.

ARBETSSÄTT

Det måste finnas en rimlig logisk överensstämmelse mellan frågeställning och arbetssätt. I en socialtjänstutredning med en Kalle som bråkade i skolan, så lade man under en månad in mamman och Kalle på BUP. Mamman ansåg att Kalles beteende berodde på att han var 14:e dag hade ett övernattningsumgänge med pappan. BUP kontaktade aldrig pappan men skrev ändå i ett en sida långt utredningspapper att relationen mellan pappan och Kalle inte var bra. Det verkade inte heller som BUP talat med Kalle om saken. Att gå till skolan och studera problemet föll inte någon in. Ett ologiskt arbetssätt och med dålig ekologisk validitet, dvs. detta arbetssätt säger föga om vad som händer där problemet finns.

I ett annat fall, där en Kalle bråkade i skolan använde socialtjänsten BBIC-mallen för en utredning, som inte alls besvarade någon frågeställning kring bråkandet i skolan. Icke rimligt säkerställda uppgifter om allt möjligt annat matades in under behovsrubriker i BBIC-mallen.

I ett tredje fall, där en Kalle slog syskon och föräldrar i hemmet, så lades hela familjen in på BUP under en månad. Och alla barnen psykologbedömdes genom påstådda testningar med sk projektiva test. Även psykologutredningen saknade styrande frågeställning och resulterade inte i något mer än relevant kvasipsykologiskt prat.

I samtliga dessa tre fall borde utredandet fokuserats på att studera vad som hände, på förloppen i de situationer/händelser som inträffade runt barnet i skolan respektive i hemmet i det andra fallet. Problem i skolan bör utredas i den miljö där problemen finns, dvs. i skolan. Problem i hemmet bör utredas i den miljö där problemen finns, dvs. i hemmet.

Utredningsmetodiken bör ha ekologisk validitet, dvs. resultaten bör vara giltiga för den naturliga miljö där problemen existerar. Miljöer på BUP och på utredningshem är inte ekologiskt valida (giltiga), dvs. ett barn kan bete sig mycket annorlunda där. Det är också svårt att se vad t.ex. observationer av hur ett barn beter sig vid lek med viss materiel i en sandlåda skulle tillföra sakfrågorna. Metoden saknar kritisk-vetenskaplig grund.

Däremot kan jag tänka mig att sätta två bråkande föräldrar i en vårdnads- eller umgängestvist i en sandlåda som en pedagogisk åtgärd.

När barn remitteras till psykologer och utsätts för s. k. projektiva test, så blir resultatet ofta mängder av kvasipsykologiskt prat. Detta slags "test" saknar vetenskaplig grund och saknar acceptans i forskarsamhället i psykologi och används som något slags påfågelskne av psykologer för att göra sig märkvärdiga. De klarar aldrig bevisbördan att redovisa vetenskapliga evidens för testen. På vad sätt de påstådda testen skulle kunna visa något förklaras inte heller och psykologen strör obegripliga beteckningar omkring sig i något slags egocentriskt tal, där psykologen struntar i om någon begriper texten. Det syns för övrigt på resonemangen att psykologerna inte själva begriper vad de gör.

När socialförvaltningarna har lite på fötterna i sak, så verkar det ibland som om de söker stärka evidensen för ett omhändertagande genom att köpa in en dos psykologiskt struntprat med beställd bedömning från någon skrupelfri psykolog. En del korrupta psykologer skriver bevisligen kvasipsykologiskt struntprat mot arvode. Jag har lagt in ett antal exempel på detta i Digitalt Vetenskapligt Arkiv (DiVA, se webbadress på min referenslista, se undertitlar som "*Grovt missbruk av psykologi av psykolog*").

UPPGIFTSKRAV

Vissa krav måste ställas på de uppgifter som används i en utredning. När kraven inte uppfylls, så föreligger metodfel eller tankefel. Enskilda uppgifter eller hela utredningen skall förkastas.

- öppen redovisning, bl.a. av dold frågeställning, av hur uppgifter uppkommit (t.ex. genom förutsättande och ledande frågor), och av urvalsprinciper (principer för inval respektive bortval) av material samt att relevanta motevidens måste redovisas (inte undanhållas). Mycket stora brister föreligger i barnavårdsutredningar till domstol.

- allsidighet, dvs. att söka beskriva helheten runt det som utreds. Det är mycket utbrett med ensidigt negativa urval (skeva urval) i barnavårdsutredningar till domstol, vilket innebär brott mot allsidighetskravet. Skall man pröva en eller flera hypoteser, så krävs ett allsidigt underlag och inte endast sökande efter uppgifter som ger stöd åt favorithypotesen.

- relevans, dvs. sådant som har betydelse för frågeställningen skall tas med, och det som ligger utanför besvarande av en frågeställning skall inte tas med. Det är inte tillåtet att undanhålla relevant material och inte heller att undvika att kontakta referenter, inhämta material etc. som kan utgöra relevanta motevidens. Det förekommer mycket icke relevant material i barnavårdsutredningarna, men det största problemet är nog det närmast rutinmässiga undanhållandet av relevanta uppgifter och underlåtenhet att söka efter relevanta motevidens (jfr vetenskapsfilosofen Poppers falsifikationsprincip: en hypotes kan inte anses bekräftad när man inte ansträngt sig att söka falsifiera (fälla) den). Det förekommer alltså omfattande relevansfel i barnavårdsutredningarna.

- precisering av uppgifter krävs, dvs. sådant som situation, beteende, förlopp och sammanhang i övrigt behövs för att kunna göra analyser och vidta åtgärder. Vaga uppgifter är mycket vanliga i barnavårdsutredningar men är inte meningsfulla i sak, men har antagligen ett propagandistiskt värde. Exempelvis "*Kalle är aggressiv*" är en sakligt sett värdelös uppgift vad gäller Kalle. Precisionering av ett antal situationer, beteenden och förlopp krävs för att det skall gå att göra någon analys och bedömning.

- korrekthet hos uppgifter är viktig – detta kräver att man vidtar åtgärder för att helt eller åtminstone rimligt säkerställa uppgifter som används. Detta är en mycket svag punkt hos socialtjänsten. Stora mängder uppgifter som inte prövats sopas likt skräp in i utredningarna. Att behöva rensa bort en hel del av uppgifterna skulle förstås minska utredningarnas suggestiva och propagandistiska kraft. Propagandister använder gärna felaktiga eller tvivelaktiga uppgifter om de ger önskat resultat. Att det finns felaktiga uppgifter i en utredning uppfattar jag som det vanligaste och starkaste klagomålet från de utreddas sida på utredningstexterna. Problemet påvisar även socialtjänstens bristande vilja till korrekthet eftersom detta problem är tämligen lätt att reducera ner till en mycket ringa förekomst av felaktiga uppgifter, om enkla kontroller företas. (Förekomst av fel syns genom de ofta långa listor på fel som en del resursstarka klienter presenterar.)

Följande fyra operationer för rimligt säkerställande underlåts i stor utsträckning.

- a) uppgiftslämnarens bestyrkande av utredarens sammandrag – det är bara ibland som detta sker och då ofta med den svaga metoden uppläsning. Till bestyrkande skall höra möjlighet att stryka, korrigera, förtydliga och göra relevanta tillägg.
- b) systematisk replikering från berörda familjemedlemmar på uppgifter som berör dem – även barn skall ha replikmöjlighet. Detta underlåts nästan alltid.
- c) kontroller i övrigt t.ex. mot register, skolbetyg eller mot andra uppgiftslämnare med god kännedom saknas ofta, trots att sådana varit möjliga
- d) källkritisk prövning i övrigt, t.ex. beaktande av att konflikter kan snedvrída uppgifter eller av tankefel hos uppgiftslämnare etc. Många uppgifter i barnavårdsutredningarna verkar inte ha prövats källkritiskt, även om det nog är så att några uppgifter som inte syns kan ha sällats bort.

Källkritikens grundprincip är att uppgifter som på saklig grund (eller med goda skäl) MISSTÄNKTS vara felaktiga skall förkastas – de behöver inte bevisas vara felaktiga. Det är alltså en misstankemetod. Bevisbördan för en uppgift ligger hos den/de som hävdar eller använder uppgiften. När utredare övertar en uppgift från en källa, så har utredaren ett källkritiskt ansvar, dvs. skall kritiskt pröva uppgiften.

Det är ett obestridligt faktum att socialtjänsten i barnavårdsutredningarna i mycket stor utsträckning arbetar med icke rimligt säkerställda uppgifter. Detta är något som torde vara i mycket klar strid med saklighetskravet i Regeringsformen 1 kap 9 §. Sådana icke rimligt säkerställda uppgifter skall givetvis förkastas oavsett vilken utredningsmodell som tillämpas (gamla utredningsförfaranden eller s k BBIC).

- tidsredovisning krävs, men brister ofta i stor omfattning, t.ex. saknas datum för utredande samtal, hembesök, händelser, perioder, kontakter etc. Det måste vara möjligt att se i vilken ordning och när i tid som allt möjligt har skett, då det kan ha betydelse för tolkningen av det som står. Dessutom bör tidslängder för utredande samtal, hembesök, testningar etc. alltid redovisas i minuter och inte som nästan alltid sker helt underlåtas. Det är stor skillnad på 2 minuter, 20 minuter och 120 minuter. Någon gång kan ordningsföljden av händelser under ett och samma dygn eller exakt tidpunkt vara av intresse och det kan vara lämpligt att redovisa klockslag.

Symtomutredning kräver användning av en tidsaxel för klargörande av ett symtoms utveckling över tiden och var i tiden olika symtomrelevanta situationer befinner sig. Symtomutredningar görs enligt min erfarenhet aldrig, trots att man gärna argumenterar

med hjälp av symtom. Man har då inte sökt klargöra hur symtomet uppkommit och utvecklats och i vilka situationer det förekommit/förekommer. I en del fall är utredningsuppgifter föräldrade och det skall då av tidsuppgifter kunna klart framgå att så är fallet.

- källredovisning för en uppgift saknas ibland (till källredovisning hör inte bara att ange person (ofta bör även befattning anges) eller dokument, så tydligt angivna att de kan sökas upp, utan även tidpunkt och plats/sammanhang).

Det kan även ha stor betydelse hur långt efter en uppgift skapats som den blir nerskriven. Glömska och fel ökar med tiden. Nedtecknandetidpunkt bör därför anges.

- osäkerhetsmarkering av uppgifter eller hela dokument bör ofta ske, men underlåts ofta. Ibland finns osäkerhetsmarkering (t.ex. angivande av felkälla eller uttryck som ”tror”, ”nog”, ”minns inte säkert”, ”eventuellt”) vid uppkomsten av en uppgift och osäkerhetsmarkeringen faller sedan bort. Exempelvis: ”*Möjligen har Pelle slagit Kalle*” omvandlas till det kategoriska påståendet ”*Pelle har slagit Kalle*”. Det är ofta viktigt att noga kontrollera hur en uppgift uppkommer. Inte sällan rör det sig om att personal eller utredare suggererat barn eller vuxna att säga saker genom förutsättande, ledande, argumenterande etc. påståenden eller frågor och förslag. Ibland kan detta resultera i absurda, påstådda uttalanden från barnen, vilka sedan används som argument i utredningar. Enligt principen om *social responsivitet* så svarar barn och ofta även vuxna om de får obegripliga eller logiskt sett nonsensartade frågor. Utredare kan ofta inte göra reda för vilka frågor som ställts, dvs. förutsättande, ledande, upprepade, argumenterande etc. frågor redovisas för det mesta inte. Mycken påverkan försvinner från insyn. Det är ett oeftergivligt krav att påståenden och frågor till barn i en barnavårdsutredning korrekt och öppet redovisas, inte bara lösryckta citat eller mer eller mindre felaktiga referat av vad barn påstås ha sagt.

ANALYS OCH BEDÖMNING

Om analysresonemang och bedömningar grundas på uppgifter som skapats utan logiskt styrande frågeställning, genom skevhet i sökandet och i urvalet, genom att strunta i rimligt säkerställande och underlåta nödvändig precisering, så inses lätt att analys och bedömning kan bli mycket osakliga. Det blir en ”*skräp in – skräp ut*” – analys. På vad sätt är barn betjänta av bedömningar som tillkommit genom mängder av osaklighet?

Tankefel

Både den föregående utredningsprocessen och avsnittet analys och bedömning brukar utmärkas av rätt många och upprepade tankefel. Bakom alla metodfel ligger i princip tankefel. Exempel på mycket vanliga tankefel, riktiga storsäljare, kan vara följande, men det figurerar många andra tankefel, även om en del är mer sällsynta.

- övertalningsdokument rubriceras som ”utredning” – ett övertalningsdokument av typ klippkollage av uppgifter och med välkända propagandatekniker som skevt urval, vaga påståenden, upprepning, påhittade påståenden, undanhållanden av relevanta uppgifter osv. är absolut ingen utredning. Det är här frågan om tankefel kring vad en utredning är.

- det källkritiska misstaget = att ta till sig och använda och sprida uppgifter utan att söka kontrollera och kritiskt pröva dem. Mycket vanligt.

- övertygelsefixering = utredaren låser fast sig vid en övertygelse som kommer att störa och förstöra hela utredningsarbetet, t.ex. påverka vilka som intervjuas, vilka frågor som ställs, vad som väljs ut för redovisning, hur utredaren resonerar, vilka felkällor och tolkningar utredaren missar osv.
- ensidigt bekräftelsesökande = sökande enbart efter stöd för en uppfattning/hypotes och undvikande av att söka eller redovisa evidens som talar emot uppfattningen/hypotesen.
- undanhållande av uppgifter är en mycket använd teknik. Undanhållande och evidensfabrikation (nästa punkt) kompletterar varandra väl då det ena leder till textbortfall och det andra till tillförsel av text.
- evidensfabrikation innebär att utredare tillför triviala, icke-relevanta, påhittade, felaktiga, framprovocerade etc. uppgifter. Förutsättande, ledande, upprepade etc. påståenden och frågor i samtal är en av teknikerna. Att anföra sådant som är vanligt förekommande i familjer är en annan teknik. Att klippa ut utdrag ur böcker som inte har något att göra med det aktuella ärendet är ytterligare en teknik. Ytterligare en teknik är att producera diverse ohållbara resonemang och språklig retorik.
- utsagehistoriskt ignorerande, dvs. centrala utsagor/påståenden som någon påstås ha uttalat vidareförs och anförs som argument utan att utredare tar reda på, granskar eller redovisar hur utsagorna uppkommit och hur de utvecklats. Det kan finnas suspekta faktorer i uppkomstprocessen och det kan finnas motsägelser mellan olika versioner av samma utsaga. Ofta har personal, utredare, förhållare osv. använt förutsättande, ledande, upprepade, pressande etc. frågor. Ibland har någon helt enkelt hört fel eller missuppfattat eller minns fel vad som sades.
- fabulering = uttalanden utan redovisad saklig grund, utan kritisk prövning. Fabuleringar har svårt att överleva en motfråga av typen "*Hur vet Du detta?*"
- doktrinen om nollpåverkan = utredaren uppvisar ingen medvetenhet om att utredaren själv är med och skapar det som händer t.ex. genom att ställa påståenden och frågor, genom att provocera och väcka motreaktioner, genom att terrorisera och traumatisera människor osv.
- felkällor kring uppgifter ignoreras i stor utsträckning, t.ex. felaktig varseblivning, begränsad uppmärksamhet, selektiva och felaktiga minnen, förväntanseffekter gentemot barn, beroendeställning etc.. Det är vanligt att samtalsminnen anförs, men sådana är nästan alltid mer eller mindre felaktiga, även vid mycket korta samtal och även vid antecknande enligt befintlig forskning. Stora bortfall, förändringar/förvrängningar och falska tillägg utmärker samtalsminnen. Detta har bl.a. att göra med människans begränsade kognitiva kapacitet.
- generaliseringsfel = utredaren generaliserar utifrån enstaka/få situationer/händelser/miljöer eller generaliserar utifrån icke relevanta miljöer/situationer/händelser eller utifrån andra fall som inte har med saken att göra eller utifrån allmänna böcker. En utredare måste visa vad som gäller i relevanta miljöer i det enskilda fallet. Uppgifterna skall vara ekologiskt representativa. Varken uppgifter från utredningshem eller från s.k. test är ekologiskt representativa.

- skevt urval = söker och väljer ut uppgifter skevt, t.ex. nästan bara negativa uppgifter till stöd för utredarens egen uppfattning. Utredare verkar söka maximera dessa (felmaximering). I vissa fall kan det vara positiva uppgifter som maximeras, t.ex. i en familjehemsutredning.
- ofullständig uppräknig (imperfecta enumeratio) av möjliga tolkningshypoteser, orsaker, åtgärder – ofta nämns eller antyds bara en möjlighet när det finns flera. Alternativa tolkningshypoteser ignoreras ofta.
- undvikande/minimering av berördperspektiv (barn, föräldrar) – lite utrymme ges i utredningar åt de berördas uppfattningar och barnens uppfattningar efterfrågas ofta föga eller inte alls (jfr bl.a. artikel 12 i FN:s barnkonvention om barns rätt att komma till tals). Det går relativt lätt att räkna antal påbörjade rader som härrör från utredare och jämföra med antal påbörjade rader som härrör från respektive förälder och från respektive barn.
- undvikande/minimering av resursinventeringar/resursanalyser för berörda familjemedlemmar (jfr socialtjänstlagens direktiv om att frigöra och utveckla resurser) Särskilda, sammanhållna resursavsnitt för respektive berörd familjemedlem och för familjen som helhet bör finnas.
- vaghetsfel, dvs. det är oklart vad ett ord eller påstående betyder. Exempelvis kan stå att ”Kalle är aggressiv ” och utan närmare precisering. Vaghet kan vara propagandistiskt effektiv, men har inte med saklighet att göra. Ofta saknas rimligt underlag för vaga uttalanden och de är inte meningsfulla, då man inte vet vad de betyder, och vaga negativa personbedömningar är definitivt inte etiska.
- överkonfidens (övertro) på egen observation, eget minne, egen bedömning hos utredaren. Ofta förekommer kategoriska formuleringar av typ ”Kalle är...”. Det kan även oberättigat stå t.ex. ”säkert” eller ”måste vara”. Det bör även påpekas att en observation är helt säker enbart om den är videoinspelad i lämplig vinkel och skärpa. Påståenden om vad som sagts i ett samtal är helt säkra enbart om de bekräftas av hörbar ljudinspelning av samtalet. Utredare som hävdar säkerhet utan tillräcklig saklig grund är okunniga vad gäller felkällor.
- cirkulär ”logik” (cirkelresonemang) = utredaren startar med en uppfattning och använder sig sedan av diverse metod- och tankefel för att nå fram till utgångsuppfattningen, t.ex. skevt urval, ensidigt bekräftelsesökande, ignorerande av alternativa hypoteser, undvikande av motevidens, evidensfabrikation. Efter att ha begått ett flertal metod- och tankefel anser sig utredaren ha fått sin utgångsuppfattning bekräftad – en tragisk parodi på utredningsförfarande som satts i system inte bara i socialtjänstens utredningar utan förekommer även i t.ex. psykologutredningar, i polisutredningar och i domskrivningar i flera typer av mål.

Stora mängder ytterligare tankefel redovisas av Edvardsson (2003) och i fallanalyser inlagda på *Digitalt Vetenskapligt Arkiv* av Edvardsson (2009) och även finns metodfel i barnavårdsutredningar och även tankefelsanalyser hos Hedlund & Lovén (2008). I praktiken figurerar åtminstone hundratals tankefel i barnavårdsutredningarna.

Till sist fyra kritiska frågor

1. *Är de nuvarande sätten att utreda i barnavårdsutredningar förenliga med svensk lag?*

Svar: de står klart i strid med Regeringsformen 1 kap 9§ som anger krav på att ”iaktta saklighet och opartiskhet” inom offentlig förvaltning. Jag syftar då på alla till domstol ingivna barnavårdsutredningar som jag sett. Det kan även förekomma enstaka uttalanden i utredningarna som står i strid med t.ex. den grundlagsfästa yttrandefriheten eller står i strid med socialtjänstlagen. Inte ovanligt är att det utpekas som en negativ omständighet att utredda personer är kritiskt inställda till eller ogillar socialtjänsten. Detta är en rättighet, som inte skall anföras mot någon. Alla medborgare i vårt land har rätt att säga sin mening om socialtjänsten. För övrigt finns inga som helst belägg för att de som säger sin mening om socialtjänsten skulle vara sämre föräldrar, något som socialtjänsten ofta antyder. Socialtjänsten använder utredningsmetodik som ligger utanför det demokratiska rättssamhällets sätt att tänka. Att strunta i resursanalys (något som skett i alla till domstol ingivna barnavårdsutredningar jag sett, utom några få jag själv handlett) är i strid med socialtjänstlagen. Att inte tillämpa artikel 12 i FN:s barnkonvention (även svensk lag) om barns rätt att komma till tals är lagstridigt. Det föreligger alltså objektiva grunder att bedöma barnavårdsutredningarna som lagstridiga på mer än ett sätt.

2. *Innebär utredningarna att utredarna ljuger?*

Svar: Först bör då begreppet lögn definieras. En vedertagen definition är att lögn kan definieras som medvetet vilseledande. Detta kan ske dels genom att undanhålla/förtiga relevanta uppgifter, dels genom att förändra/förvränga uppgifter och dels genom att hitta på uppgifter.

Alla tre teknikerna förekommer i vardagslivet och även i barnavårdsutredningarna – det är närmast regel att undanhålla, vilket framstår som den vanligaste tekniken att ljuga. Det förekommer även att uppgifter medvetet förvrängs eller fabriceras. Men vanligare är nog att utredaren är slarvig med bestyrkanden, struntar i att begära replikering från berörda, struntar i kontroller och struntar i källkritiska överväganden. Denna undermåliga metodik är rimligen medveten och kan hävdas vara lögnaktig, då den gynnar utredarens tes genom att skräppuppgifter då används som evidens. Utredare kan inte ha undgått att lägga märke till att sådant arbetssätt leder till felaktiga uppgifter. Det finns därför anledning tala om lögn genom grovt slarv eller fusk som man skulle säga om det gällde forskningsrapporter.

Det finns anledning påpeka att även om vartenda påstående i en utredning skulle vara sant, något som kanske aldrig har inträffat, så kan utredningen som helhet vara en lögn t.ex. genom skevt urval av uppgifter eller undanhållande av t.ex. barnets uppfattning eller avsaknad av resursanalys. Svaret på frågan är att barnavårdsutredningarna sedda utifrån den vedertagna definitionen av lögn är i hög grad lögnaktiga, men förstås varierande en del från utredning till utredning. Kanske kan man tala om ljugande som professionell metod?

3. *Kan utredningarna bli bättre vad gäller saklighet?*

Svar: Ja, men viljan saknas hos politiker och ansvariga tillsynsmyndigheter och ansvariga socialnämnder. Det skulle kosta mycket litet och vara ganska enkelt att göra utredningarna bättre ur saklig synvinkel. T.ex. lite utbildning, lite handledd träning och strängare saklighetsbedömningar med tydlig och uttalad kritik från domstolarna. Varje gång en domstol godtar en dålig utredning förstärks det dåliga utredandet på fältet. En grundläggande attitydförändring rörande människosyn, rättssäkerhet och behovet av saklighet krävs på svensk myndighetsnivå.

4. Men det nya sättet att utreda som socialstyrelsen förespråkar och som nu införts i många kommuner, BBIC (Barns Behov i Centrum), bör väl leda till sakligt sett bättre utredningar ?

Svar: BBIC-föreskrifterna saknar saklighetsteori och utifrån vad jag hittills kunnat se och utifrån vad som konstaterats i en omfattande uppsats av Hedlund & Lovén (2008), så är sakligheten lika bristfällig i de BBIC-inspirerade utredningarna som i de tidigare utredningarna.

Inom BBIC styr man inte utredningarna logiskt med en eller flera frågeställningar utan de är mallstyrda och kan därmed bli icke relevanta i åtminstone en del fall. Att stuva in uppgifter som inte är kritiskt prövade, inte rimligt säkerställda, under behovsrubriker, är givetvis ingen sakligt godtagbar metodik. Tyvärr kan användning av BBIC-rubriker ge en illusion av att en utredning är bra och grundlig när den inte alls håller för saklig granskning eller som i en del fall är helt fel sätt att utreda problemet. Det är lätt för utredarna att fuska även med BBIC, dvs. även missbruka BBIC för övertalning, mata in icke rimligt säkerställda uppgifter etc. Det kan också misstänkas att utredare använder sig av BBIC-mallen i stället för att tänka själva hur utredningsarbetet bör läggas upp i det unika, enskilda fallet.

Referenser

Edvardsson, B. (2003). *Kritisk utredningsmetodik – begrepp, principer och felkällor*. 2:a rev. uppl. Stockholm: Liber. (omtryckt 2008, 2009)

Edvardsson, B. (2009). Ett antal fallanalyser i socialtjänstfall inlagda i Digitalt Vetenskapligt Arkiv (DiVA) i fulltext finns. Gå in på

<http://diva-portal.org/smash/search.jsf>

Den som tappat bort denna adress kan googla på ordet ”DiVA” (med litet i) och sedan komma in och klicka på ”DiVA” och få upp sökruta den vägen.

Använd t.ex. ”Bo Edvardsson” eller ”utredningsmetodik” eller ”tankefel” eller ”källkritik” som sökord eller sökordet ”barnavårdsutredning”.

Med hjälp av titlar och sammanfattningar går det att sälla fram material av intresse för den som söker. Fulltext kan laddas hem för alla fallanalyser.

Min bok är en lämplig startpunkt, men sedan kan man lära sig mer om metodfel och tankefel i praktiken genom att läsa fallanalyser. De inlagda fallanalyserna kommer att utökas efterhand.

Hedlund, M., & Lovén, C. (2008). [Kritisk granskning av BBIC:s teori och av barnavårdsutredningar med respektive utan BBIC-: Same same but different?](#) Örebro universitet, Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete. Psykologexamensuppsats 30 hp.Handledare: Bo Edvardsson.

Denna skrift är manus till ett föredrag vid det internationella symposiet ”Är tvångsomhändertagande av barn, vård av barn?” ordnat av Nordiska Kommittén för Mänskliga Rättigheter den 22 augusti 2009 i Göteborg.

